

Les Gavarres

Un dels darrers boscos de la Mediterrània occidental

Autora: **Mireia Ibáñez Xifra**
Fotos: **David i Mireia Ibáñez**

El massís de les Gavarres atresora recursos forestals valuosos i és una reserva excel·lent de flora i fauna mediterrànies. Presenta, a més, un gran nombre d'espècies autòctones. Cal destacar també la densitat i la varietat del patrimoni etnològic que hi ha anat deixant la presència humana. La salvaguarda dels valors naturals, paisatgístics, culturals i socials de les Gavarres va motivar la inclusió d'aquest espai al Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), aprovat el desembre del 1992. La superfície protegida i delimitada com a Espai d'Interès Natural de les Gavarres ocupa 28.740 ha.

Una excursió clàssica per les Gavarres és la pujada al puig d'Arques, des d'on es contemplen unes extenses vistes.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

El massís de les Gavarres està situat a l'extrem septentrional de la Serralada Litoral Catalana i ocupa una extensió de gairebé 350 km², repartits entre una vintena de municipis de les comarques del Baix Empordà i del Gironès. El massís constitueix una unitat geogràfica que limita, al nord, amb la plana del Baix Empordà, amb tot un seguit de turons, i al sud-oest, amb la plana de la Selva. Al sud, la vall d'Aro separa les Gavarres d'Ardenya, mentre que a l'est, és el corredor de Palafrugell el que les limita i les separa del massís de Begur. Al sud-est, els contraforts de les Gavarres arriben pràcticament a tocar el mar.

Les Gavarres formen un conjunt bastant homogeni, però a la meitat nord predominen les pissarres, que formen un relleu més escarpat, amb estretes valls. A la meitat sud, en canvi, hi predominen els granits, que quan es desfan formen el sauló. En aquest sector, els cims són més arrodonits i les valls, més obertes. En general, l'erosió i el pas del temps han anat creant un relleu de formes suaus i arrodonides que té com a punts més elevats el puig de la Gavarra (533 m) i el germà bessó, el puig d'Arques (527 m).

La zona és solcada per tota una colla de rieres i torrents de cabals molt irregulars i que, fins i tot, es mantenen secs durant bona part de l'any. Tot i així, després dels períodes de fortes pluges solen quedar bassiols durant força temps. La xarxa hidrogràfica està formada per nou conques, que reben una gran quantitat de rieres i torrents —entre els quals destaquen el riu Daró i els seus afluents, i les rieres de Celré, de Bugantó, de Verneda i dels Molins. Aquestes característiques donen origen a una gran quantitat de fonts i a una intensa xarxa hidràulica, que ha estat aprofitada des de molt antic per l'home per explotar els recursos del massís.

Les Gavarres, espai d'interès natural

El reconeixement dels valors científics, ecològics, paisatgístics, culturals i socials de les Gavarres és el motiu d'haver estat declarat Espai d'Interès Natural (EIN) pel govern de la Generalitat de Catalunya, el desembre del 1992, moment en què es va aprovar el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN). Hi ha altres espais adjacents, però, que no s'hi van incloure.

El Consorci de les Gavarres fou creat el 1998 per protegir i gestionar aquest espai natural mitjançant quatre línies d'actuació:

- La protecció, la restauració i la millora del patrimoni.
- La promoció del desenvolupament local, basada en l'aprofitament sostenible dels recursos naturals.
- La divulgació dels valors del massís. L'establiment de criteris de funcionament, d'ordenació, de límits i d'accessibilitat.
- El foment de l'educació ambiental i la recerca científica.

Figura de protecció	Espai inclòs en el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN)
Any de protecció	1992
Propietat	92,8 % privada i 7,2 % pública
Superfície	28.740 ha
Superfície de bosc	93,7 % Només un 6,3 % de la superfície de l'espai està destinada a activitats agrícoles.
Població	940 habitants (any 2000) Després d'haver estat intensament poblades, les Gavarres són, en l'actualitat, unes muntanyes pràcticament deshabitades. Queden únicament tres petits nuclis de població i una cinquantena de masos habitats.
Densitat de població	0,03 habitants/ha
Altitud màxima	Puig de la Gavarra (533 m)
Clima	Mediterrani marítim i mediterrani de muntanya mitjana
Pluviometria anual	700-800 mm (segons la zona)
Temperatura mitjana	15 °C

El llegat cultural del massís es completa amb les mostres d'arquitectura popular, com els nuclis medievals de Monells, Sant Sadurní de l'Heura, Cruïlles i la Pera. En la imatge, la plaça Jaume I a Monells, un poble preciós on està ubicat el Consorci de les Gavarres.

A la tardor, el vermell de les cireres d'arboç destaca sobre el verd fosc de les alzines.

VALORS NATURALS

El paisatge de les Gavarres és bàsicament forestal. El valor del massís és el gran bosc mediterrani, que s'adapta perfectament a les condicions de la regió, més que la presència d'una o altra espècie significativa de la flora o de la fauna. Parlar de les Gavarres és parlar de boscos atapeïts. Els alzinars originaris devien ocupar antigament la major part del massís, però avui dia la seva presència és menor, com a resultat de l'acció humana. Gran part d'aquests boscos van ser substituïts per suredes, molt adequades per la textura sorrenca i l'elevada permeabilitat del terreny d'origen granític. Actualment, l'alzinar i la sureda estan acompanyats, gairebé en tot el territori, d'arbusts i de bosquines de pinedes.

Els boscos de les Gavarres es troben, cada estiu, sota l'amenaça dels incendis. La major combustibilitat del tipus de bosc actual, l'abandonament del bosc, les tècniques forestals errònies aplicades en dècades anteriors i, fins i tot, la construcció de terrasses en els pendents de les muntanyes per fer-hi plantacions de pins i d'eucaliptus, són fets que ajuden a la propagació del foc.

La vegetació frondosa dels boscos, els espais semioberts de les suredes i les conques hidrogràfiques afavoreixen l'existència d'una fauna rica pròpia dels ambients mediterranis i forestals. Una fauna invertebrada i discreta troba les condicions adequades d'humitat i clima temperat en l'alzinar. També hi ha una gran diversitat de vertebrats.

A les zones humides, a prop de l'aigua, hi viu una població d'amfibis diversa i abundant, com la granota pintada, el tritó palmat o el gripau comú. Al massís hi ha molts punts d'aigua escampats arreu que afavoreixen la seva presència. Els amfibis més freqüents són els de zones humides amb vegetació, que es desplacen d'un lloc a l'altre en dies de pluja tot buscant basses d'aigua.

Les zones rocalloses i obertes del massís acullen una bona densitat de rèptils durant els mesos de calor. El vidriol i el lludrió llistat són dues espècies de rèptils amb aspecte de serp que podem trobar al fons de les valls ombrívols i a les poques zones que hi ha cobertes d'herba, d'arenys o de joncedes. La serp més present és la serp verda, a la vora de conreus, prats i pastures, mentre que la serp blanca i la serp llisa meridional prefereixen les zones obertes i rocalloses.

La majoria de mamífers són nocturns i espantadissos, cosa que en dificulta l'observació. Hi ha diferents espècies de ratpenats en coves, mines, campanars i edificis abandonats. Entre els mamífers petits, hi ha diversos tipus de ratolins, talpons i musaranyes. En els ambients forestals habita la rata cellarda i a les zones més humides, la rata comuna i la rata negra. Més fàcils de veure són l'esquirol, lligat a les pinedes, i l'eríç, present en indrets oberts, conreus i pastures. Si bé ens serà difícil observar mamífers salvatges en els alzinars, passejant per senders i corriols podrem trobar rastres d'animals més grans, com ara femtes de guilles i gats mesquers. També hi abunden mosteles, fagines, genetes i teixons. El gran protagonista de la fauna de les Gavarres és, però, el senglar, cada vegada més present.

Els ocells del massís són molt diversos; es tracta d'ocells forestals i de paisatge agrícola; els ocells aquàtics són més escassos. Les aus predominants són el gaig i el tudó, però els ocells més abundants són els petits ocells, com el pit-roig, el mosquiter o el cargolet. També hi són presents els rapinyaires diürns com l'esparver o l'astor, i els nocturns com el gamarús i el duc.

L'escassa existència d'aigües permanents fa que els peixos no siguin gaire abundants. Tot i així hi ha una presència significativa d'espècies com l'espínol. Altres espècies, com la bagra i el barb de muntanya, són presents —tot i que escasses— en zones d'aigües més o menys temporals.

Als voltants dels Sants Metges destaca l'extensió de prats mediterranis mantinguts pels propietaris, que canvien d'aspecte al llarg de l'any a causa de la variació de la disponibilitat d'aigua. L'aprofitament d'aquests prats per a les pastures és un exemple de desenvolupament sostenible.

ELS RECURSOS DEL MASSÍS

Com en tantes muntanyes, una de les raons que expliquen la presència de l'home a les Gavarres és l'aprofitament dels recursos que li proporcionava el bosc. Aquesta presència va ser especialment forta durant els segles XVIII, XIX i XX. La fusta s'utilitzava per a la construcció i la fabricació d'eines. Els feixos de plantes arbustives eren utilitzades per flequers, per terrissers, en forns de calç i en moltes altres indústries.

L'aprofitament del bosc

L'explotació de les primeres suredes originals del terreny es remunta al final del segle XVIII. Entre els anys 1870 i 1900, coincidint amb la crisi vitivinícola provocada per la fil·loxera, s'arrencaren la majoria de ceps i, en el seu lloc, s'hi plantaren suros, per augmentar l'explotació d'aquesta matèria prima. En aquell moment hi havia més d'un miler de fàbriques. L'aprofitament del suro va esdevenir una indústria important fins a principis del segle XX, època en què va patir una important regressió que s'ha mantingut de manera irregular fins als nostres dies. Actualment, la indústria surera es concentra majoritàriament a Cassà de la Selva, però la major part del suro que hi arriba ja no procedeix de les Gavarres.

L'aprofitament del sòl

Fins a mitjan segle XX les Gavarres eren el focus principal de producció i proveïment de carbó vegetal d'una extensíssima rodalia. Tenim constància d'aquesta activitat des de l'edat mitjana, i era fonamental fins fa quaranta o cinquanta anys. Les darreres piles de carbó es van encendre a la dècada del 1960.

L'explotació de minerals —principalment barita, galena, coure, quars i, sobretot, ferro—, ha deixat un important llegat de mines abandonades a Mont-ras, Llofriú, Celrà, Quart, Calonge, Sant Joan de Palamós, Vall-llobrega i Cruïlles. Sorpren la densitat de l'entramat de les galeries i dels pous —coberts per la vegetació i sovint perillosos— que hi van ser construïts fins als anys quaranta del segle XIX.

A les Gavarres, s'hi ha localitzat un gran nombre de forns d'obra, entre els quals destaquen algunes rajoleries d'entre els segles XVI i XIX. Els darrers forns van deixar de funcionar als anys trenta del segle passat. Més desconeguts són els forns de vidre que es construïen a prop de rieres amb sorra de caràcter silícic.

Les pedres calcàries existents en diferents zones del massís varen ser aprofitades per a la fabricació de calç. Dels quaranta forns de calç localitzats, la concentració més important se situa a Sant Climent de Peralta i, sobretot, a Fonteta.

L'aprofitament de l'aigua

L'aigua és imprescindible per a la vida i per als camps. En aquestes muntanyes és irregular, ja que depèn de la pluviometria, però no és escassa gràcies a l'existència d'un gran nombre de rieres, torrents i xaragalls. Hi ha moltes fonts i mines d'aigua que són aprofitades per la població. Algunes tenen o han tingut molt de valor perquè són d'aigua picant o ferruginoses.

L'aigua ha estat indispensable per al funcionament de dues construccions característiques de les Gavarres: els pous de glaç i els molins fariners. Per emmagatzemar l'aigua s'hi van construir rescloses, conduccions i aqüeductes.

La surera, utilitzada com a recurs natural, està molt lligada al massís. La part exterior de l'escorça forma un embolcall de suro que es pot separar fàcilment del tronc, operació que rep el nom de pela del suro i que té lloc al final de la primavera i al principi de l'estiu. És aleshores quan el tronc de la surera adquireix un roig intens.

CAN VILALLONGA (Cassà de la Selva)

Per obtenir informació continuada sobre les poblacions d'ocells que habiten a les Gavarres, el Consorci de les Gavarres va establir l'any 2004 una estació ornitològica d'anellatge al massís. L'estació es troba situada a la finca de can Vilallonga, al vessant sud del massís i dins el terme de Cassà de la Selva.

La finca té unes 224 ha de superfície, ocupades principalment per suredes i conreus de secà. La sureda és un dels ambients mediterranis que presenta més diversitat d'aus. L'estrat arbori esclarissat i l'abundant cobertura arbustiva afavoreixen alhora els ocells de bosc i els de brolla.

Experts en anellatge de l'associació Galanthus, especialitzada en seguiments de fauna i activitats d'educació ambiental, s'encarreguen de muntar l'estació i realitzar periòdicament les sessions d'anellatge. L'estació consta de deu xarxes distribuïdes per la sureda, i també per altres ambients com brolles, bosc de ribera, bardisses, herbassars, conreus de secà, pastures seques i construccions humanes; tots, representatius de les Gavarres.

Aquestes tasques s'emmarquen dins del programa SYLVIA, un projecte de l'Institut Català d'Ornitologia (ICO), que té per objectiu obtenir informació a llarg termini dels paràmetres demogràfics i de les tendències de població dels ocells terrestres de Catalunya.

Al massís també es treballa en un estudi integral de la població de quiròpters; aquest estudi està centrat en la identificació dels diversos tipus d'hàbitat i en el disseny d'instruments de projecció, amb tancament de coves i mines abandonades.

VALORS HISTÒRICS

El patrimoni històric de les Gavarres s'inicia amb una bona presència de monuments funeraris de l'etapa megalítica. Les construccions medievals de caràcter defensiu i les edificacions religioses d'estil preromànic també hi són presents, tot i que estan situades a les zones menys boscoses. Els paisatges d'aquestes muntanyes són testimoni de la història dels pobladors que les han habitades des de temps immemorials i de les necessitats puntuals de cada època, que han anat donant forma a dòlmens i menhirs, poblats ibers, vil·les romanes, esglésies, masos medievals, pous de glaç i de vidre, mines, pous, aqüeductes, molins, rescloses i recs, entre moltes altres construccions.

Les restes dels primers humans

Els primers humans van arribar fa 100.000 anys a les àrees planeres que envolten les Gavarres, força abans que les restes que s'hi conserven. Eren petits grups de caçadors nòmades que es movien pel massís i vivien de la recol·lecció de fruits silvestres i de la caça. L'inici del neolític (5000 aC) suposa l'establiment dels primers assentaments estables gràcies a l'agricultura i la ramaderia. Però la naturalesa dels materials utilitzats en la construcció –fusta, bran-

ques, etc.– no n'ha permès la conservació de cap resta. Les més antigues són de fa quatre mil anys, ja del neolític mitjà.

La seva creença en el més enllà els va portar a construir grans enterraments megalítics col·lectius, a l'interior dels quals es dipositaven els difunts, acompanyats sovint d'aixovar funerari. Han estat catalogats més de quaranta monuments megalítics, agrupats en tres sectors: Fitor i l'entorn, Romanyà de la Selva i Calonge. El més conegut de tots és la cova d'en Daina, a Romanyà de la Selva.

Del món ibèric a l'actualitat

La cultura ibèrica s'inicia quan els fenicis i els grecs colonitzen el massís i es posen en contacte amb els pobles indígenes. Els ibers construïen els seus poblats als turons, des d'on els resultava fàcil defensar-se, ja que podien controlar les planícies. Tots els poblats coneguts a les Gavarres estan situats a les zones limítrofes del massís: Castell Barri a Calonge, el puig del Castell a Cassà i la Creueta a Quart. Així i tot, la part central del massís continua deshabitada.

El segle III aC significa l'arribada dels romans, l'abandó dels poblats i l'aparició de les vil·les. Algunes eren grans i luxoses –collet de Sant Antoni a Calonge

o Vilarenys a Vall-llobrega–, tot i que la majoria eren explotacions agrícoles situades a la plana que produïen cereals, vi i oli per exportar-ho a la Mediterrània. D'aquestes vil·les, se'n coneixen diversos exemples a Celrà, Corçà, Cassà... Les Gavarres, a més, s'omplen de masos, la forma tradicional d'explotació dels recursos del bosc. Els masos permetien la realització d'activitats econòmiques mitjançant els molins hidràulics i els forns de calç, per exemple, o l'aprofitament del bosc per a pastures o per fer-ne carbó.

Al segle X comença a habitar-se el cor del massís de les Gavarres i alguns agricultors s'organitzen al voltant d'unes esglésies que, amb el temps, generaran la parròquia com a nova forma d'organització.

Des del segle XI fins al XIV, els masos de cada parròquia es van multiplicar fins a arribar a la trentena i, cap al 1300, quan ja no hi cabien més masos, es van desenvolupar les celleres, unes petites aglomeracions d'habitatges al voltant de les esglésies del massís.

L'arribada de la pesta negra del 1348 i les seves conseqüències al llarg dels segles XIV i XV van provocar una disminució de la població. Algunes esglésies van canviar d'emplaçament, es van reedificar més a prop de la plana; moltíssims masos quedaren deshabitats, i el bosc reocupà terres de conreu. Els habitants dels masos que van sobreviure a la crisi van incorporar a les seves explotacions les terres dels masos abandonats i, davant el progressiu afebliment de la presència dels senyors, van acabar controlant les dues institucions comunitàries més importants: la parròquia i la universitat.

La societat del massís evoluciona paral·lelament al desenvolupament dels mercats urbans de Girona i Barcelona. Les activitats de les Gavarres se centren en l'explotació del bosc i dels recursos. Als segles XVIII i XIX aquesta gran activitat al massís va provocar l'últim gran augment de la població. Moltes de les edificacions que s'hi conserven, gran part de la toponímia

El massís disposa d'una complexa xarxa de camins per comunicar els pobles i les masies i facilitar els treballs al bosc. A través d'aquests senders, avui dia és possible fer-hi una passejada per conèixer els valors d'aquest indret.

i dels records, les festes i el patrimoni oral, les llegendes i les creences provenen d'aquests dos segles.

Al darrer segle, les successives crisis del sector surer van provocar una forta davallada de totes les formes de la vida tradicional i un ràpid despoblament del massís des dels anys cinquanta. Ha estat posterior la redescoberta de les Gavarres com a espai de gran interès.

Les masies i cases pairals són una part del llegat d'aquestes muntanyes.

DOLMEN DE LA COVA D'EN DAINA

(Romanyà de la Selva – Santa Cristina d'Aro)

És el dolmen més important i més ben conservat de les Gavarres i, fins i tot, un dels més espectaculars de la zona nord catalana. És un sepulcre en galeria coberta feta amb lloses de granit i de grans dimensions (7,60 m de llarg, 1,70 m d'ample i 1,50 m d'altura màxima). La cambra funerària és rectangular i està separada de la galeria per una porta formada per tres peces: els dos muntants i la llinda. El túmul i el cromlec hi són encara força evidents, aquest darrer forma un cercle d'11 m de diàmetre. L'entrada del dolmen està orientada cap al sud-est, cosa que permet que la llum del sol arribi a l'in-

MIREIA IBÁÑEZ

És format per la cambra sepulcral (1), un corredor d'accés (2), un túmul de terra i pedres (3) que els cobreix i un cromlec (4) en forma d'anell extern fet de grans pedres.

terior de la cambra funerària en determinades èpoques de l'any, generalment durant els solsticis d'estiu o d'hivern, probablement per qüestions religioses. Pel tipus de sepulcre, podem deduir que fou construït vers el 1700-2200 aC. Les excavacions promogudes per Lluís Esteva Cruaïas van permetre la troballa d'un gran nombre d'ossos i dents d'ésser humà, set puntes de sageta de sílex de tipologies diverses, fragments de ganivet, fragments ceràmics i grans de collaret.

La construcció requeria el treball d'un grup humà ben organitzat. Calia arrossegar els blocs des d'una pedrera pròxima amb troncs i cordes fins a un encaix. Una vegada a dalt d'aquest es deixava caure la llosa fins a una ranura i es falcava bé amb la construcció del túmul (rocs i terra). Un cop muntada la cambra, s'hi col·locava la coberta fent servir la mateixa tècnica del talús.

Els dòlmens són recintes sepulcrales megalítics col·lectius. El dolmen de la cova d'en Daina és el més important i el més ben conservat de les Gavarres. Pertany al neolític mitjà i és de galeria coberta.

LLUIS VIDAL

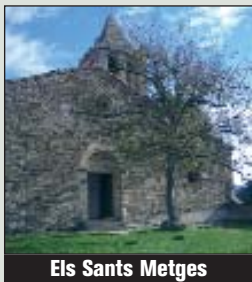
20 punts d'interès a les Gavarres

Font Picant

Molí d'en Frigola

Els Sants Metges

Aqueductes can Vilallonga

Ermita de Sant Llop

1 CASTELL DE MABARRERA Celrà

Antic castell preromànic de l'any 1166. Es troba molt deteriorat. Se'n conserva el fossat i la muralla del castell, però en molt mal estat.

2 MINES DEL NEN JESÚS Celrà

Aquestes mines són un bon exemple d'aprofitament i d'explotació d'un recurs natural en un context històric i social determinat. Les dimensions de les boques d'entrada de les galeries ens pot ajudar a fer-nos una idea del treball que es va fer en aquestes muntanyes entre el final del segle XIX i el principi del XX. L'explotació del mineral de ferro va durar mentre n'era rendible l'explotació. L'esgotament progressiu del mineral i la dificultat de transportar-lo cap a les forneries van comportar el tancament i l'oblit de les mines.

3 FONT PICANT Madremanya

El broll d'aigua de la font està situat dins de l'antic mas Vidal, en un espai enfonsat de forma rectangular al qual s'accedeix per una escala de set esglaons. Les pedres que formen l'escala estan molt ben treballades. L'aigua de la font és ferruginosa i picant, de molt bona qualitat i té propietats terapèutiques.

4 MOLÍ D'EN FRIGOLA Cruïlles – Monells – Sant Sadurní de l'Heura

Es troba en el paratge del camp del Daró. Aquesta situació s'ha aprofitat des d'antic, ja que és l'adequada per a l'emplaçament d'un molí hidràulic. Al segle XIII hi havia un molí amb una bassa i un aqueducte. Al segle XVI ja s'anomenava *molí d'en Frigola*. Entre els segles XVII i XVIII el molí es va ampliar, i l'any 1923 s'hi degueren fer les darreres reparacions. L'any 1925 el seu propietari el va donar de baixa de la contribució industrial. El molí consta de tres plantes: a la planta inferior es troba el carcabà, el cor del molí, ja que hi té lloc la transformació de l'energia hidràulica en energia mecànica; a la planta baixa hi ha la sala de les moles, on es molia el gra, i a la planta superior hi ha la casa dels moliners i també un magatzem per al gra.

5 SANT CEBRIÀ DE LLEDÓ (ELS SANTS METGES) Cruïlles – Monells – Sant Sadurní de l'Heura

La parròquia és la característica dels pobles de les Gavarres, en què l'església i la rectoria són el centre del municipi, format per un conjunt de masos dis-

persos. Les reformes efectuades en el temple parroquial entre els segles XVI i XVII no han esborrat els trets romànics de la volta de la nau, dels arcs torals i d'alguns detalls dels murs. La primera església era del segle XI, i precisament la primera menció escrita de la parròquia de Sant Cebrià de Lledó és de l'any 1062. El lloc és conegut popularment com *els Sants Metges*, ja que a l'església es veneren els sants metges sant Cosme i sant Damià. Abans de la construcció de l'església, el 993, ja existia el terme de Lledó, que era, probablement, el territori d'una vila, la forma de poblament més corrent dels segles IX i X.

6 AQUÈDUCTES DE CAN VILALLONGA Cassà de la Selva

L'aigua sempre ha estat escassa a les Gavarres. La irregularitat de les precipitacions i la seva acumulació en determinades èpoques de l'any varen comportar la construcció d'un sistema complex de recollida i derivació: pous, cisternes, sinies, basses, bassiols, recs, aqueductes, rescloses, mines d'aigua, etc. Els aqueductes de can Vilallonga són al marge dret de la riera de Vilallonga i van ser construïts per transportar-hi aigua tot evitant les torrenteres del puig de les Miloques. Hi ha tres aqueductes d'obra –un de petit, un de mitjà i un de gros–, un rec soterrat i tot seguint la conducció fins al final s'hi pot observar el dipòsit de captació d'aigua.

7 SANTA LLÚCIA DE L'ARBOÇ la Bisbal d'Empordà

Ermita barroca d'una sola nau. Esmentada ja al segle XVI, la capella actual és una reedificació datada del 1717. La portalada en el frontis és rectangular. La porta té muntant i llinda de pedra rossa. La façana es completa amb un òcul i un campanar de cadireta d'un arc rematat amb esferes de ceràmica de la Bisbal i una rosassa de fusta.

8 DOLMEN DE LA COVA D'EN DAINA Romanyà de la Selva

Sepulcre que fou construït vers el 1700-2200 aC. Descobert per l'antic propietari dels terrenys, va ser excavat i restaurat definitivament el 1957. És un sepulcre en galeria coberta i de grans dimensions. La cambra funerària és rectangular i està separada de la galeria per una porta formada per tres peces: els dos muntants i la llinda.

9 RAJOLERIA DE CAN FRIGOLA Forallac

La rajoleria va ser construïda probablement a la segona meitat del segle XVIII i va funcionar fins als darrers anys del segle XIX. Es tracta d'una de les rajoleries més interessants i més ben conservades del massís. S'hi elaboraven teules, rajols, maons, cairons, etc., a partir de recursos naturals que s'obtenien de l'entorn –aigua, argiles i llenya. La rajoleria constava de diferents elements, dels quals es conserven el forn, el pou i part de la canalització d'aigua. La restauració d'aquest conjunt patrimonial permet el coneixement dels seus elements arquitectònics i el procés de funcionament de la rajoleria.

10 ERMITA DE SANT LLOP Torrent

Edifici bastant ben conservat amb planta de creu grega i cúpula del segle XVIII. Té capçalera de planta rectangular. Les voltes són d'arestes, tant en la nau i el presbiteri com en les capelles que formen el creuer. A la façana occidental cal destacar la portalada rectangular. Hi ha també un petit campanar d'un sol arc. Sant Llop era molt venerat pels pastors, ja que se li atribuïa el do de protegir-los dels llops.

11 MINA D'EN TORRENT Llofriu

Es disposa de documentació que prova l'existència d'activitat minera a la zona des de l'època dels romans. Aquesta mina va ser explotada a cavall entre el final del segle XIX i l'inici del XX. Se n'extreia plom i baritina. El plom tenia, antigament, multitud d'usos; es feia servir, per exemple, per a la fabricació de pesos i monedes. La baritina s'utilitzava principalment per fer pintures. La mina consta d'una galeria principal amb quatre trams i d'una galeria secundària. La galeria principal és horitzontal i té una amplada d'1,5 m, i la galeria secundària té una longitud de 54 m.

12 SANTA COLOMA DE FITOR Forallac

L'església de Santa Coloma de Fitor es consagrà l'any 948. Aquesta església té dues naus, construïdes en èpoques diferents, amb dos absis semicirculars i una torre campanar de planta rectangular de dos pisos amb coberta piramidal. Altres elements interessants de l'església són el retaule de fusta barroca, els bancs de fusta amb el nom de les famílies del lloc i la creu de pedra.

13 CASTELL DE VILA-ROMÀ Palamós

Actualment en estat ruïnós, només en queden dempeus quatre murs. El castell ja és esmentat el 1329, tot i que presenta elements característics del segle XI. L'any 1812, durant la guerra de la Independència, va ser enderrocat per les tropes napoleòniques i s'ha anat deteriorant al llarg dels anys. El castell és de planta rectangular i consta de dues estructures concèntriques: un recinte de planta rectangular, flanquejat per una torre, i un recinte que envolta el palau. Només la base té parament antic; el de la part alta és molt més tardà.

14 CREU DE CASTELLAR Calonge

Al cim de la Creu de Castellar, a uns 200 m d'alçada, hi ha les restes de la torre de la Creu, una antiga torre de guaita. De planta circular, en resten els fonaments, amb un diàmetre de 7 m i un mur d'1 m de gruix. Des d'aquest turó s'albirava una molt bona panoràmica circular i una vista de les costes immillorable.

15 SANT MIQUEL DE CRUÏLLES Cruïlles – Monells – Sant Sadurní de l'Heura

Del segle XI, avui només es manté l'església del que fou el monestir benedictí. El monestir romànic de Sant Miquel de Cruïlles és una de les joies del romànic a Catalunya. L'església és de planta basilical i té tres naus, marcades a l'exterior amb una capçalera de tres absis. A l'exterior conserva la decoració llombarda de l'època. L'interior guarda interessants i originals pintures murals romàniques del segle XII que es conserven en els tres absis.

16 DÒLMENS DE FITOR Forallac

El poble de Fitor és un terme de poblament dispers on s'han descobert tretze sepulcres megalítics, que representen la concentració de dòlmens més important de les comarques gironines. Un gran nombre d'aquests monuments es troben en bon estat de conservació i mantenen ben visible bona part de la seva estructura original. Els més coneguts els trobem a la serra d'en Cals: el dolmen dels Tres Peus, el de Tres Caires i el de la serra de Calç. Un altre dolmen interessant però no tan ben conservat és el del Llobinar, proper a la parròquia de Fitor.

17 CONJUNT ARQUITECTÒNIC DE MONELLS Cruïlles – Monells – Sant Sadurní de l'Heura

És a banda i banda de la riera del Rissec. A la dreta, el poble és compacte i fortificat a l'entorn del turó del castell; a l'esquerra, el poble és més dispers, centrat al carrer de la Riera i a l'església de Sant Genís. Els carrers i les places de Monells exemplifiquen l'evolució de l'arquitectura popular a través de

L'alzina surera és l'arbre predominant del massís, amb el qual s'identifica el paisatge de les Gavarres.

diferents etapes històriques. Del romànic s'hi conserven parts de les muralles i torres que enclaven el poble i el castell. Del gòtic hi resta la plaça de l'Oli, el carrer dels Arcs i alguns finestrals. Durant els segles XVII i XVIII s'aixecaren cases sobre els murs de la fortificació, es reordenaren els espais interiors i es formaren dues línies de carrers, el de Vilallonga i el de la Riera.

18 FORNS DE CALÇ Forallac

Als termes de Fonteta i Sant Climent de Peralta hi havia hagut més d'una vintena de forns que es dedicaven a coure la roca calcària entre 600 i 800 °C per convertir-la en calç. La calç era utilitzada per a la construcció, com a ciment i per al revestiment de parets. Quatre dels forns han desaparegut totalment; els altres encara són visibles, però es troben en mal estat de conservació i estan coberts d'una espessa vegetació. En aquests dos nuclis es van trobar les condicions òptimes per desenvolupar aquesta activitat vinculada estretament a l'explotació dels recursos del massís: la proximitat a la llenya, la pedra calcària abundant i les bones comunicacions amb la plana.

19 CLOTS DE SANT JULIÀ Forallac

Conjunt de grans i profundes cavitats o forats excavats a la roca, de diferent fondària i amplitud, situats en uns turons enmig d'un bosc frondós. Aquests clots –alguns dels quals arriben fins als 20 m de profunditat– estan excavats a la roca de gres, les seves parets són ben llises i tots tenen una rampa d'accés de poc més d'1 m d'amplària. Alguns d'aquests clots també tenen passadissos que els comuniquen entre si. A la part més elevada del turó hi ha, també, una roca en forma de capella i, no gaire lluny d'aquí, un sepulcre megalític. És possible que fossin explorats en temps anteriors a la romanització.

20 POU DE GLAÇ DE LA FONT D'EN SALOMÓ Forallac

Un dels recursos per a l'aprofitament de l'aigua més sorprenents del passat és el de la fabricació de glaç. Aquesta indústria ja es troba documentada al massís des de mitjan segle XVI i arriba al màxim esplendor entre mitjan segle XVII i el final del XVIII. S'han localitzat les restes d'onze pous de glaç. Són estructures de grans dimensions, construïdes al vessant nord amb pedra i cobertes amb una volta també de pedra. El pou de glaç de la font d'en Salomó és un gran dipòsit soterrat que s'emprava fa més de 200 anys per guardar-hi el glaç procedent de la congelació hivernal de l'aigua de la riera de la Masqueta, que es desviava cap a unes basses. En aquella època, a causa d'una petita era glacial, feia molt més fred que ara, fet que permetia el desenvolupament d'aquesta indústria del gel.

Agraeixo la informació que m'ha facilitat
el **CONSORCI DE LES GAVARRS**.
Consorter per a la Protecció i la Gestió de l'Espai
d'Interès Natural de les Gavarres
www.consorcigavarres.org

Santa Coloma de Fitor

Sant Miquel de Cruïlles

Monells

Clots de Sant Julià

32 ▲ MUNTANYA 865 06/2006

06/2006 MUNTANYA 865 ▲ 33